

grens, meet hij de zestiende-eeuwse gebeurtenissen met negentiende-eeuwse maatstaven, moffelt hij - tegen beter weten in - de deelname van de „Vier Leden” van Vlaanderen en van enkele Brabantse steden (waaronder Antwerpen) aan de Unie van Utrecht (1579) weg, stigmatiseert hij het Verenigd Koninkrijk als een per definitie te mislukken amalgaam. Het antagonistische perspectief van *Nederland & Vlaanderen* impliceert met andere woorden een anachronistisch en finalistisch beeld van het verleden.

Dat beeld blijkt in sterke mate gekleurd door de realiteitswaarde die de auteur aan de intellectuele constructies van een vorig geslacht hecht. Tegenstellingen als die tussen „de ingetogen portretkunst van Rembrandt” en „de barokke mythologie van Rubens” ontstonden, zoals E.H. Kossmann enkele jaren geleden op de Fleerackers-leerstoel demonstreerde, betrekkelijk recent: zij vormden de bouwstenen van een complexe en dynamische politiek van *invention of tradition* ter versterking van het nationaal besef. Voor Droste, die zich niet om de resultaten van het historisch onderzoek lijkt te bekommeren (de Hollandse zeventiende-eeuwse schilders zijn bij hem nog steeds eenvoudige realisten, precies zoals hij in het Zuiden de zeventiende eeuw nog altijd een eeuwenlange „winterslaap” laat inluiden), zijn dergelijke opposities echter reële erfstukken uit een ver verleden. Paradoxaal genoeg krijgt zijn historische beeld daardoor iets statisch: de eentonigheid van de telkens weer herhaalde spiegeling van het verschil tussen Noord en Zuid neemt de geschiedenis haar beweeglijkheid.

Het wekt dan ook weinig verwondering dat de zoektocht naar de oorsprong van dat verschil uiteindelijk uitmondt in het Teutoburgerwoud. Meer dan tweeduizend jaar oud, aldus de auteur, is de mentale tegenstelling tussen de Latijns georiënteerde, katholieke Vlaming en de Atlantisch gerichte, protestantse Nederlander. De een stamt immers af van de (geromaniseerde) Kelten, de ander van de Germanen. De Belgen van Caesar en de Bataven van Tacitus: de geschiedenis is hier mythografie geworden, de historische verankering een belijdenis van een natuurlijk geachte *incompatibilité d'humeur*. *Nederland & Vlaanderen* getuigt van de waan die zelfs de met een sterk geloof in het bestaan van volkskarakters gezegende Van Tricht afwees.

Wie dergelijke stellingen verkondigt, verliest ook als pamflettist elke geloofwaardigheid. Dat de samenwerking waartoe Nederlanders en Vlamingen zijn genoodzaakt bij de verdediging van de taal en de literatuur die zij delen, erkenning van de wederzijdse „eigenaardigheden” vergt: dat zal Droste gemakkelijk worden toegegeven. Reeds lang immers draagt die samenwerking een zakelijk karakter. De grootnederlandse romantisering van de relaties tussen beide partijen is weliswaar nog niet geheel verdwenen, maar een politiek draagvlak bezit zij niet. Wie de ene romantisering door de andere vervangt en de „eigenaardigheden” van Noord en Zuid een mythografisch fundament geeft, schiet zijn doel voorbij. Hij bemoeilijkt slechts de samenwerking.

Jo Tollebeek

EG. DROSTE, *Nederland & Vlaanderen. Een pamflet over grenzen*, De Arbeiderspers, Amsterdam / Antwerpen, 1993, 144 p.

Afrikaans na apartheid

Waarom is het titelblad van een Belgisch paspoort in negen talen gesteld? Waarom zijn daar het Deens en het Iers bij en niet het Baskisch, het Bretons, het Catalaans of het Fries? Welke criteria zijn daarbij gebruikt en is dit een definitieve regeling van het taalgebruik in de E.E.G.? Moet dit niet eenvoudiger? Zo ja, welke „grote” taal wordt dan het werkinstrument voor het Europees maatschappelijk verkeer? Die vragen stellen is gemakkelijker dan er een aanvaardbaar antwoord op geven.

Mutatis mutandis zijn dezelfde vragen ook aan de orde in het publiek debat in Zuid-Afrika, want de keuze van de toekomstige officiële taal (talen) is het zoveelste vraagstuk dat een oplossing moet krijgen in dat land, dat in 1993-1994 cruciale maanden beleefd en zal beleven. Zoals te verwachten was, wordt het debat vaak emotioneel gevoerd en lopen de antwoorden wijd uiteen. De bundel *Afrikaans ná apartheid* (red. V.N. Webb) licht het probleem van alle kanten door en is mijns inziens verplichte lectuur voor alle politici die de veranderingen aan de Kaap in goede banen moeten leiden.

Uw recensent moet al onmiddellijk een stapje achteruit: in het eerste hoofdstuk, „Afrikaans as probleem”, schrijft Vic Webb van meet af aan dat de vraag welke ambtelijke taal Zuid-Afrika moet krijgen *niet* de belangrijkste

vraag van het ogenblik is. Dringender en belangrijker is de ontwikkeling van een taalbeleid dat grotere democratisering en gelijke kansen voor iedereen bevordert. En: hoe kan dit gebeuren zonder taalconflicten, zonder manipulatie en discriminatie, maar met behoud van de cultuur- en taaldiversiteit? In één oogopslag wordt daarbij duidelijk hoe aartsmoeilijk dat zal zijn: de voorwaarden die Webb beschrijft voor het Afrikaans (pp. 17-19) zijn logisch, maar erg idealistisch. „Taalbeplanning moet regstreeks aansluit by 'n wyd aanvaarde nasionale ideologie.” Precies, maar als zo'n consensus ontbreekt, wat dan?

In het tweede hoofdstuk onderzoeken Vic Webb, René Dirven en Elma Kock het Afrikaans en zijn positie in het meertalige Zuid-Afrika (sociolinguïstisch profiel en gebruik in het openbaar leven). Het is een bijzonder leerrijke tekst, die wel wat studie vergt. Maar dat ligt aan de complexiteit van de situatie en bepaald niet aan de stellers.

Hoofdstuk 3 handelt over „Standaardafrikaans in oorgang” (Fritz Ponelis). Het Afrikaans kent lang niet de dialectenovervloed van het Nederlands, maar er zijn gewestelijke variëteiten die tot dusver nauwelijks aan bod kwamen (het „kleurvraagstuk” ligt hier al op de loer). Er is ook een behoorlijke afstand tussen het geschreven Standaardafrikaans en het gesproken Omgangsafrikaans, mede onder invloed van het Engels. Ponelis breekt een lans voor het dempen van die kloof. Hij eindigt met een vraag zonder antwoord: „Die massale Engelse invloed op Afrikaans het 'n oorwerldigende uitwerking op die selfstandigheid van Afrikaans en laat die vraag ontstaan hoe lank dit nog sin gaan hê om 'n Afrikaans wat so sterk deur Engels beïnvloed is, naas Engels te behou.” (Geen onterechte vraag als men ziet hoeveel Engels bepaalde jongere Afrikaanstalige schrijvers gebruiken in hun werk. Om hun boeken te lezen moet je twee talen kennen.)

Het hoofdstuk van Theo du Plessis over veranderende opvattingen over het Afrikaans sinds de jaren zeventig is moeilijker te volgen. Hij heeft het over twee attitudes: de nationalistische en de instrumentele, alias de hervormingsgezinde en de progressieve. Deze tekst is een beetje te veel een steekspel geworden tegen de eerste strekking, inzonderheid tegen haar vertegenwoordiger J.C. Steyn, en een beetje te

weinig een helder betoog ten gunste van de tweede strekking.

De geest van Steyn waart ook rond in het vijfde hoofdstuk („Taal, emosies en die toekoms van Afrikaans” van Piet Swanepoel). Deze bijdrage wordt aan het eind voorgesteld als een eerste verkenning. Het hoofdstuk barst inderdaad uit zijn voegen, wat ten overvloede wordt bewezen door de 48 zeer lange noten. „Die voorveronderstelling was”, verklaart Swanepoel, „dat as ons 'n meer rasonale benadering tot taalkwessies bepleit, insig in hierdie (emotiewe) aspekte van taal en taalkwessies 'n voorwaarde is.” Helaas, de weg tot dat inzicht lijkt wereldwijd nog bijzonder lang en bochtig.

Heel interessant is de tekst van Larry Pokpas en Alwyn van Gensen, allebei van de Universiteit van West-Kaapland, een broeinest van alternatieve ideeën qua taalbeleid: „Afrikaans en ideologie in taalbeplanning: 'n stryd van standpunte”. De auteurs bepleiten een grotere integratie van de verschillende variëteiten van het Afrikaans (dicht bij de standaard het Omgangsafrikaans, ervan afwijkend o.m. het Kaaps en de noordwestelijke streektaal). De koppeling Hollands-Afrikaans heeft het Afrikaans „van sy Afrika-gebondenheid vervreem”. „Histories is die Afrikaanse taalvariëteite nooit formeel deur gesagsliggame erken nie.” Of: „Minder Europa, meer Afrika”; iets dat Jan Rabie al in 1974 in *Ons Erfdeel* bepleitte (XVII, 4, pp. 485-493). Dat die integratie de bestaande afstand tussen Afrikaans en Nederlands sterk zal vergroten, lijkt me onvermijdelijk.

Christo van Rensburg gaat in „Die demokratisering van Afrikaans” nog dieper op deze materie in. Hij plaatst het Standaardafrikaans tegenover het „Kaapse Afrikaans” en legt de vinger op de wonde: „Geen taal ter wêreld word op 'n eenvormige manier deur sy sprekers geskryf soos wat hy gepraat word nie. Maar die situasie elders het nie ook 'n kleurbasis as verdelende norm nie”. Dat kleine woordje „ook” is zwaar geladen! Van Rensburg geeft een paar voorbeelden van wat eveneens als Standaardafrikaans zou moeten worden aanvaard en heeft het daarbij terloops over „die Nederlandse spook” bij ei- en -y en bij v- en f. Ook de spelling van een toekomstig gedemocratiseerd Afrikaans zou het voor Nederlandstaligen dus moeilijker toegankelijk maken.

In hoofdstuk 8 komt dan de reeds vaak geciteerde J.C. Steyn zelf aan het woord. Hij staat in „Die behoud van Afrikaans as ampstaal” op een veel behoudender standpunt. Daardoor klinkt zijn betoog voor Nederland en vooral voor Vlaanderen veel vertrouwd. Anders uitgedrukt: Steyn haalt zijn wijsheid in veel grotere mate uit Europa.

Daarbij aansluitend zoekt Vic Webb een antwoord op de vragen „wat is een minderheidstaal?”, „moeten minderheidstalen beschermd worden?”, „wat en hoe beschermen?” Hij kijkt daarbij naar de oplossing die Namibië heeft gekozen (één officiële taal: het Engels), wijst op de onduidelijkheden en op de positieve, in Zuid-Afrika navolgbare aspecten in het Namibisch taalbeleid (o.m. de taalrechten vastgelegd in een Handvest voor Mensenrechten). Webb komt tot de conclusie dat „statutêre maatregelen onvoldoende sal wees vir die beskerming van die regte van minderheidstale. Daarom is dit noodsaaklik dat ’n kultuur van onderlinge respek vir mekaar se taalregte gekweek word”. Hoe moeilijk dit laatste in de praktijk uitpakt, hoeft men niet uit te leggen aan inwoners van België.

De hoofdstukken 10, 11 en 12 beschrijven tenslotte de positie van het Afrikaans in het onderwijs. G.K. Schuring betwijfelt of het Engels als enige officiële taal uit de bus kan komen en constateert dat over het algemeen een of andere vorm van taalpluralisme wordt voorgesteld. Op p. 268 staat een schema van hoe het officiële taalgebruik er in Zuid-Afrika kan gaan uit zien:

- *Engels as ’n amptelike taal in die meeste of al die streke en plaaslike gebiede (in Transkei en Venda is dit tans net ’n toelaatbare taal).*

- *Afrikaans as ’n amptelike taal in ’n groot aantal of al die streke en plaaslike gebiede (in Cis-kei het Afrikaans geen amptelike status nie en in Transkei en Venda slegs as toelaatbare taal).*

- *Die nege Afrikatale as amptelike taal in bepaalde streke en plaaslike gebiede, byvoorbeeld Zulu in Natal, Suid-Sotho in die Oranje-Vrystaat en Venda in ’n beperkte gebied in Verre Noord-Transvaal.*

Zowel Ikey van de Rheede als Anita de Villiers staan op hun beurt stil bij de tegenstelling tussen het „blanke” Afrikaans en het „kleurling”-Afrikaans. Het komt me dan ook voor dat dit het fundamentele probleem is. Welke middelen voorhanden zijn en - vooral - hoe

groot de wil is om een mentaliteitswijziging te verwezenlijken is niet volkomen duidelijk geworden door de lectuur van dit boek.

Afrikaans ná apartheid is echter een waardevolle bijdrage aan het debat. Economen en taalkundigen hebben al vaker de weg gewezen, zonder dat de politici hun studiewerk in daden konden omzetten. Het is te hopen voor Zuid-Afrika dat ze ditmaal de afstand tussen studie en realiteit zo kort mogelijk kunnen houden.

Jan Deloof

V.N. WEBB (red.), *Afrikaans ná apartheid*, J.L. van Schaik, Pretoria, 1992, 320 p.

Brugge zien, herzien, ontdekken en begrijpen

Brugge, de hoofdstad van West-Vlaanderen heeft een wereldnaam in het toeristische bedrijf. Alles is er op loopafstand en de bezienswaardigheden zijn legio. Het aantal daarvan neemt zelfs toe. Dat ondervond een bouwondernemer die bezig was, de grondslag voor een nieuw hotel te leggen: al doende ontdekte hij - al of niet tot zijn genoegen - dat hij stootte op de fundaties van een vroeg-middeleeuwse grafelijke kapel. Zo is Europa: om het te herkennen moet je diep graven - door-gronden.

Helaas kennen vele toeristen de lijst van restaurants en „frietkotten” beter dan die van de historische plekken. Een gidsje is nuttig maar onvoldoende voor wie er wat méér van wil weten. Nu echter ligt er een majestueus boek voor ons: *Brugge en Europa*, Antwerpen, Mercatorfonds, dat een kleurrijk voorbeeld geeft van culturele dieptepeiling. Een kijkboek? Ja, wie het zich aanschaf zal in eerste instantie gaan bladeren omdat de illustraties zo prachtig zijn. Maar ze zijn gekozen als aansluiting bij de tekst. En daarom gaat het, want tezamen illustreren ze de gegevens achter de monumenten.

Iedereen spreekt, in zekere zin terecht, over Brugges „grote verleden”. Maar men vergeet, dat het tenslotte slechts gaat om een beperkte periode van rond de twee eeuwen, de veertiende en de vijftiende vooral, toen de stad een draaischijf was voor alle toenmalige handelsverkeer. *Begin*: toen, na de Kruistochten, de zee-route rond Gibraltar veiliger werd dan de gevaarlijke weg overland, en Europa dus niet meer, tussen de Middellandse en de Noordzee, behoefte had aan de jaarmarkten in Champag-